

OYUN YAZARLARIMIZIN ÇOK PARTİLİ SİSTEME, POLİTİKAYA VE POLİTİKACIYA BAKIŞI (1946-1960)

UĞUR AKINCI*

Kitleler; DP iktidarını 15 Mayıs sabahı çirkin kanlarını bile güzel yapacak bir mucize olarak karşılamışlardı (Turan Güneş)

17 Kasım 1924'te kurulan ve 3 Haziran 1925 yılında kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile, Ağustos 1930'da kurulan ve 16 Kasım 1930 yılında kapatılan Serbest Fırka deneyimlerini bir yana bıraktığımızda, Türkiye yaklaşık yirmi beş yıl boyunca tek partili bir siyasal sistemle yönetilmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına izin verilmesinin nedeni çok partili bir siyasal ortam yaratmak değildir. Mustafa Kemal, Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan bu yana iktidar mücadelesi içerisinde olduğu bir grubun muhalefetini denetleyebilmek ve muhaliflerini tanıyabilmek için böyle bir siyasal oluşuma olanak tanımıştır. Ancak, Tp.C.F.'nin mitinglerinin umulanın üzerinde kalabalık toplamaya başlaması bir tedirginliğe yol açmış, parti yöneticilerinin o sırada patlak veren Şeyh Said isyanıyla ilişkisi olduğu ileri sürülerek ve Takrir-i Sükun yasasına dayanılarak, kuruluşunun daha yedinci ayında Tp.C.F. kapatılmıştır. Serbest Fırka ise tipik bir 'güdümlü muhalefet' örneğidir. Atatürk'ün isteği üzerine, bu kez muhalifler değil, C.H.P.'nin önde gelen isimlerinin de yer aldığı bir ekip tarafından kurulan partinin kaderi de Tp.C.F.'ninkinden farklı olmayacaktır. Çünkü partinin ilk girdiği belediye seçimlerinden o günkü koşullara göre büyük bir başarıyla çıkması tedirginliği arttırmıştır. Bu kez de, İzmir Suikasti'nde yöneticilerinin parmağı olduğu ileri sürülerek, henüz üçüncü ayını doldurmadan Serbest Fırka da kapatılmıştır. Her iki deneyim de ülkede çok partili bir siyasal yaşama geçme koşullarının olmadığını göstermekle birlikte, ilerisi

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları.

için önemli mesajlar da veriyordu. Öncelikle devrimlerin geniş halk kitleleri karşısında tümüyle meşru kılınmadığı, gelişmelerin karşısında olan ve hiç de küçümsenemeyecek bir muhalefetin gizliiden varlığını sürdürdüğü ortadaydı. İkinci önemli nokta ise, her iki partinin de kısa süren varlıklarına karşın ileride iktidarı ele geçirecek olan liberal-sağcı kanat için bir okul görevi görmüş olmasıydı. Adnan Menderes ve çok sayıda D.P.'linin daha önce Serbest Fırka içerisinde yer almış olmaları bunun bir kanıtıydı.

D.P. ise belki bu iki parti kadar kolay kurulmamıştı ama onlar kadar kolay kapatılmayacağı ortadaydı. Çünkü bu kez sistemi çok partili olmaya zorlayan hem iç baskılar hem de dış etkenler söz konusuydu. Bir yanda, Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri bir güç odağı olan ancak iktidara talip olma konusunda kendini güvensiz hisseden, ama artık bürokrasinin vesayetinden kurtulmak isteyen tüccar-eşraf ikilisi D.P. saflarında sahneye çıkmaya hazırlanıyor; öte yandan ekonomik ve sosyal bunalım kitlelerin hızla D.P. saflarına akmasına yol açıyordu. Durgun bir ekonomi, savaş yıllarındaki kıtlık, siyasal baskılar ve savaş zenginlerinin ortaya çıkışı gibi etmenler köylünün de kentlinin de D.P.'yi bir kurtarıcı olarak görmesine neden olmuştu. Bunların yanısıra, Batılılaşma hareketleri karşısındaki halk tepkisini ve dinci hareketleri de bünyesinde toparlamayı başaran D.P. iktidara hazır olduğunu kanıtlamaya girişecektir.

Ancak bu kez içten değil, biraz da dıştan gelen bir 'icazete' gereksinim vardır. 2. Dünya Savaşı sonrası, Türkiye çok partili sistemlerle yürüyen 'hür dünya'nın yanında yer alınca, bu dünyanın gereklerini de yerine getirme koşuluyla karşılaşmıştır. Özellikle, savaştan Batının lideri olarak çıkan Amerika bu konuda çok ısrarcıdır. İnönü'nün bu konudaki nutuklarına ve demeçlerine karşın Amerikan basını Türkiye'deki 'anti-demokratik' uygulamalar hakkında yoğun bir kampanya başlatmıştır bile. Aslında bu baskıların altında demokrasiden çok, 'ileri karakol' yaratma isteğinin yattığı da bilinmektedir. Ne var ki daha o günlerde yaratılan komünizm tehlikesine karşı korunabilmek için Amerika ile askeri ve ekonomik bir işbirliği gerekiyordu. Bunun yolu ise Türkiye'de, Amerika'nın çok arzu ettiği 'hür demokratik rejime' geçilmesine

OYUN YAZARLARIMIZIN ÇOK PARTİLİ SİSTEME, POLİTİKAYA VE POLİTİKACIYA BAKIŞI

bağlıydı. Yeni bir seçim kanunu ve tarihi için son hazırlıklar tamamlanmak üzereydi.

Ancak bir sorunu daha çözmek gerekiyordu. Mademki Sovyet tehlikesine karşı hür dünyanın yanında yer almıştık, o halde bu demokraside sol düşünceye yer olmamalıydı. Tan ve diğer sol görüşlü basın organlarının 1945 yılında karşılaştığı saldırılar ve DTCF olayları bu eğilimin ilk tohumlarıydı. Mart 1946'da Cemil Alpay liderliğinde kurulan Sosyal Demokrat Parti, yabancı partilerle ilişkisi ileri sürülerek yirmi gün sonra kapatılır. Sahneye çıkma sırası, merkezi otoritenin çizdiği sınırlar içerisinde oynanacak demokrasi oyununun aktörlerine gelmiştir. Kestirdiği kuzularla oy toplamaya çalışması yüzünden adı Kuzu Partisi'ne dönüşen, milyonlarca işadama Nuri Demirağ'ın Milli Kalkınma Partisi'ni de 'daha çok partili' bir seçim görüntüsü yaratmak için yedeklerine alan C.H.P ve D.P. 21 Temmuz 1946'da ilk kozlarını paylaşır.

Alınan sonuçlar kimseyi memnun etmemiştir. D.P. hile yapıldığını ileri sürmekte, bu tartışmalar sırasındaki tüm siyasi tansiyonu F.R. Atay ve Fuat Köprülü arasındaki polemik yazıları belirlemektedir. Büyük kongreler, ateşli beyannemeler derken, Amerika ile ilişkilerin geliştirilmesi 'Truman Doktrini' ile daha da hızlanmış, bu hengame sırasında H. Ali Yücel gibi yurtsever bir aydınının, komünistleri korumak suçlamasıyla sanık sandalyesine oturtulması da ihmal edilmemiştir. C.H.P. içinde az sayıdaki iyi niyetli girişimlere karşın, iktidarda kalma uğruna ve D.P. tuzağına düşülerek Cumhuriyet' in en temel ilkelerinden bile taviz verilmesinin önüne geçilemez. Üstelik bunlar, bu ilkeler için savaşmış 'Milli Şef İnönü'nün de rızası alınarak yapılır. Dört yıl boyunca dışta Amerika'ya içte gericiliğe verilen tavizlerin hiçbirinin iktidarda kalmak için işe yaramadığını, her şeyin D.P. lehine geliştiğini, C.H.P. yöneticileri ancak 15 Mayıs 1950 sabahı, kendilerini muhalefet sıralarında bulunca anlayacaklardır.

Çok partili siyasal yaşamın toplumsal açıdan en büyük etkisi ise, "halkın, hükümetlerin korku veren kutsal ve geleneksel güçlerinden, diktatörce baskılarından kurtulmanın mümkün olacağına inanmaya başlaması" ve "okumuş ya da okumamış olsun, vatan-

1 Niyazi Akı, **Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış 1923-1967** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1968), s. 75.

daşın, oy sahibi olduğunu, kendisinin ve oyunun bir değer taşıdığını sezmesidir.”¹. Eskiden muhtarını bile seçemeyen halkın, artık dilediği partiye oy verebilmesi kuşkusuz kitle bilinci açısından önemli bir gelişmeydi. Hür irade kavramının siyaseti de siyasetçiyi de daha sağlam ve dürüst bir zemine çekeceği inancı yaygındı. Bu bilincin toplumsal yapıdaki değişimler üzerinde ne denli etkili olduğunu ise zaman gösterecekti.

1946’dan 1950’ye dört yıl boyunca, sonrasında da on yıl daha sürecek olan on dört yıllık bu demokrasi macerasının çok partili yaşam, yeni politikalar ve özellikle politikacılar açısından neler getirip, neler götürdüğüne ilişkin oyun yazarlarımızın bakış açılarına gelince:

Öncelikle diğer konulara ve sorunlara göre, yazarlarımızın bu konuda çok fazla üretken olmadıklarını söyleyebiliriz. Ne var ki, Meşrutiyet’in coşkulu günlerinde siyasal olaylar ve kişiliklere ilişkin çalاکalem yazılan ve sanatsal bir değer taşımayan belgesel oyunlar dışında, 1946’ya gelinceye değin oyun yazarlığımızda böyle bir gelenek de yoktur. Çünkü oyun yazarlarımız sorunları genel toplum ahlakını çerçevesinde ve genellikle de aile kurumu içerisinde ele alma eğiliminde olmuştur. Tek Parti Dönemi’nde ise siyasal konulara sanat alanında en fazla ‘harp zenginleri’, ‘kara-borsa’ ya da ‘aksayan belediye hizmetleri’ gibi sorunlar etrafında değinmek mümkün olmuştur. Politikanın ve politik ilişkilerin eleştirel zeminde tartışma gündemine gelmesi ise 1945 sonrasına rastlar.

Çok partili dönemdeki politik tutum ve ilişkileri ve politikacı tipini oyunlarının temel malzemesi olarak ele alan yazarların başında Haldun Taner, Cevat Fehmi Başkut ve Reşat Nuri Güntekin gelmektedir. H. Taner, **Günün Adamı** (1949) ve **Dışardakiler** (1952); C. F. Başkut, **Sana Rey Veriyorum** (1950); R.N. Güntekin ise **Tanrı Dağı Ziyafeti** (1956) adlı oyunlarında politikayı temel çıkış noktası yapmışlardır. Yine C.F.Başkut, **Küçük Şehir** (1946); Nazım Hikmet, **Sabahat** (1948); Çetin Altan, **Beybaba** (1960); A. Kutsi Tecer, **Satılık Ev** (1960); Hüseyin Batuhan ise **Büyük Çınar**

(1960) adlı oyunlarında konuyu birer yan tema düzeyinde ele almışlardır.

Günün Adamı gerek içeriği, gerekse yazılışından sahnelenişine (1961) kadar geçen süre içerisinde ‚sakıncalı‘ damgası yeme-si açısından döneme damgasını vurmuştur. 1953 yılında Şehir Tiyatrolarında tam sahnelemek üzereyken, sakıncalı bulunur ve repertuvardan çıkarılır. Olay, dönemin Cumhurbaşkanına gidecek kadar büyür, ancak oyun sahnelenmez. Çünkü bir kez “zül-füyara” dokunduğu tespit edilmiştir. Aslında oyunun başına gelenler, “daha doğru dürüst benimsenmeden yozlaştırılmış genç demokrasimizin”² başına gelenleri de anlatır. Oyunun konusunu, çevresinin baskısı karşısında muhalefet partisinde politikaya atılan, altı ay sonra bakanlık koltuğuna oturan bir profesörün politik yaşamı sırasında başından geçenler oluşturur. Profesör, kabinenin yanlış kararlarını eleştirebilen sağduyulu ve onurlu tek bakandır. Politik ilişkilerini bilim adamı dürüstlüğüyle sürdürüleceğine inanmaktadır. Oysa çevresinin düşüncesi çok farklıdır. Karısı ve oğlu, lüks ve rahat bir yaşam sürmek için Profesör’ün politik kariyerini kullanarak olmadık rezaletlere saplanırken; kayınpederi ve kayınbiraderi Profesör’ün nüfuzunu kullanarak, türlü yolsuzluklarla milyonlar kazanmışlardır. İşleyişini bir türlü kavrayamadığı bir mekanizma içinde dürüstlüğüne sürdürmeye çalışan Profesör, sonunda aşk maceralarına sürüklenir ve sekreterini hamile bırakır. Ailesinin ve kendisinin içine düştüğü rezillikler karşısında içinden çıkamayacağı bir batağa saplanan Profesör, parti tarafından istifaya zorlanır. Bir süre sonra tüm bunların, Profesör’ün muhalefet partisinden politikaya atılması için getirilen öneriyi değerlendirme sürecinde gördüğü bir kâbus olduğu anlaşılır. Bu korkunç kâbusun etkisiyle öneriyi reddeder. Onu görünüşte baştan beri politikaya bulaştırmamaya çalışan ve müsteşarlık tekliflerini reddeden Doçent ise bu durumdan oldukça hoşnuttur. Çünkü kendisi, Profesör’ün muhalefet saflarında politikaya atılmasını engellemek için iktidar partisinden görevlendirilmiş bir aracıdır. Görevini başarıyla tamamlayan Doçent, iktidar partisinden büyük bir ödül almayı hak etmiştir.

2 Ayşegül Yüksel, **Haldun Taner Tiyatrosu** (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986), s. 149.

Bu gelişmede ortaya çıkan ilk gerçek, politikanın namuslu ve

onurlu insanların uğraşamayacağı kadar kirli bir mekanizma olduğudur. Politikaya atılan kişi çevrenin baskısından ve parti içi çekişmelerden kurtulamaz. Kişinin politik yaşamda yükselişi, öncelikle ailesi ve çevresi tarafından kişisel çıkarlarını elde etme yolunda bulunmaz bir fırsat olarak değerlendirilir. Bu, politikacının karısı ve çocukları için sosyete ve ‚yüksek çevrelerde‘ sürdürülen yaşama girme isteği olarak belirir. Çılgınca eğlenceler, lüks araba tutkusu, çalışmadan tembel ve rahat bir yaşam sürme arzusu bu yolla gerçekleşir. Yakın çevre için politika kısa yoldan köşeyi dönmenin en kolay yoludur. Nitekim, Profesör’ün kayınpederi ve kayınbiraderinin milyonları kazanırken yaptıkları yolsuzluklar, iktidar partisi tarafından kolayca hasıraltı edilebilmektedir. Bu aşamada bir noktaya dikkat çekmek gerekiyor: “İkiyüzlü ilişkiler ve yoz değerlerin egemen olduğu bir ortamda”³ politika sadece bir araçtır. Diğer bir deyişle toplum, politikayı yozlaştıracak olumsuzlukları bünyesinde zaten barındırmaktadır. Politik ilişkiler sadece bu olumsuzlukların ortaya çıkarılmasında rol oynamaktadır. Bu açıdan oyun yalnızca politik ilişkileri sergilemekle kalmaz, „1946 seçimleriyle demokrasi düzenine geçişte geçerlik kazanan yanlış değerleri de yansıtır”⁴.

3 Aynı, s. 30.

4 Aynı, s. 149.

Niyazi Akı’nın, “bilim, idare ve siyaset adamlarının tutumlarına yönelmiş politik bir taşlama”⁵ olarak değerlendirdiği oyun, bu çok yönlü ve keskin eleştirileri nedeniyle, yazılışından tam on iki yıl sonra sahnelenebilmiştir. Yazıldığı yıl gözönüne alındığında H. Taner’in, çok partili demokrasi anlayışına ve politikaya bakışında ne denli kuşkulu, bu konudaki “sağlam önsesiz ve ileri görüşlülüğünde”⁶ ise ne denli isabetli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

5 Akı, a.g.y., s. 53.

6 Yüksel, a.g.y., s. 29.

Bu konudaki düşüncelerini **Dışardakiler** adlı oyununda bir yan tema olarak ele alan Haldun Taner, karamsarlığını sürdürmektedir. Eski ittihatçı Yümnü anılarını yayınlayacaktır. “Günün adamı” bu kez, anılarda adı geçen ve kirli geçmişinin ortaya çıkmasından korkan H.S. Damar adlı bir politikacıdır. H.S. Damar, aleyhindeki belgeleri çalmakla kalmaz, türlü yöntemler kullanarak kendisine itiraf ettiğini öne sürdüğü Yümnü’yü mahkemeye verir. Yümnü de, ona destek olanlar da düzenbaz politikacı karşısında suçlu duruma düşmüşlerdir. Yazar, demokrasi stajında henüz pek yeni

OYUN YAZARLARIMIZIN ÇOK PARTİLİ SİSTEME, POLİTİKAYA VE POLİTİKACIYA BAKIŞI

ve hanı olan bir ülkede' bu olumsuz sonucu kaçınılmaz bir gelişme olarak değerlendirmektedir.

İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sahnelenmek üzere provalarına başlanan **Sana Rey Veriyorum** da, **Günün Adamı**'nın akıbetine uğramıştır. "Çiçeği burnunda bir siyasi olayın, yeni demokrasi tecrübemizin sanat alanındaki ilk tepkisi"⁷ olarak tanımlanan piyeste, „demokrasiyi küçük düşürmek, demokrasi ile eğlenmek gibi birtakım mahzurlar tevehhüm edildiği"⁸ için, Vali ve Belediye Başkanı'nın ortak bir emriyle provalar durdurulmuştur.⁹ Oyunda, ailesinin baskıyla politikaya atılan, ancak karşılaştığı olaylar sonucunda bu işi bırakmak zorunda kalan bir doktorun öyküsüne tanık oluruz. Doktor Ramazan Cankurtaran yirmi yedi yıllık taşra yaşamından sonra genç ve güzel karısının baskısıyla İstanbul'a yerleşmiş, savunduğu ahlak değerlerini bir kenara bırakarak hastalarını soyan bir doktor olma tehlikesiyle yüzleşmiştir. Bu arada, tıpkı **Günün Adamı**'ndaki Doçent'i hatırlatan, sütkardeşi Lütfullah'ın aracılığıyla Uhuvvet Partisi'nden adaylık teklifi alır. Lütfullah önce Halk Partisi'nde çalışmış, sonra Demokrat Parti'ye oradan da Millet Partisi'ne geçmiştir. Uhuvvet Partisi şimdilik son durağıdır, işi parti simsarlığıdır. Söylediğine göre parti başkanı, Ramazan'ı geleceğin sağlık bakanı olarak düşünmektedir. Karısının bitip tükenmeyen özelemlerine yanıt verebilmek amacıyla bu teklifi kabul eden doktor, kasaba kasaba dolaşarak oy toplama-ya çalışır. Seçim gecesi İstanbul'a dönülür ve sonuçlar beklenir. Ramazan'ın karısı Mübeccel bir bakan karısı edasıyla, yeni kiradadıkları lüks bir dairede tebriğe gelen akrabalarını ağırlamaktadır. Bu sırada kötü haber gelir: Uhuvvet Partisi seçimi kaybetmiştir. Ramazan'a az önce övgüler yağdıran akrabalar, bu kez hakaretler yağdırarak evi terkeder. Ramazan, karısına karşı suskunluğunu bozarak onu evden kovar ve baştan beri babasını bu işten vazgeçirmeye çalışan kızıyla birlikte kasabaya geri döner. Bundan sonra, çok daha onurlu bir yaşam sürecektir.

Bu oyunda da politikanın bir çıkar kurumuna dönüşmesi ele alınmaktadır. Yine aileler ve akrabalar, bakan olacak yakınları sayesinde elde edecekleri nimetlerin hayalini kurmaya başlamışlardır. Politikacının karısı için bakanlık, arzu ettiği lüks yaşam biçimi için

7 Yıldırım Keskin, "Sana Rey Veriyorum", **Varlık**. 1 Mart 1951, s. 367, s. 21.

8 Enis Tahsin Til, "Sana Rey Veriyorum", **Vatan**. 11 Aralık 1950, s. 4.

9 (imzasız haber), **Vatan**. 7 Aralık 1950, s. 3.

tek yoldur. Ancak, tüm yaşamı boyunca ahlak ve onur timsali olmuş bir doktorun, seçilebilmek için neredeyse bir kişilik değişimine uğradığına tanık oluruz. Çünkü politika, halka hizmet kılıfı altında kişisel bir çıkar aracına dönüşmüştür. Politika, milletvekili ve bakan gibi sözcükler hırs, şöhret ve servetle eşdeğerdedir.

Oyunda eleştirilen ikinci bir önemli nokta ise, politikanın kitleler üzerinde bir etki aracına dönüşmesidir. Parti kadroları yalan ve sömürüyü sanat haline getirmiş çıkarıcılardan oluşmaktadır. Politika yalnızca politikacıların değil, yığınlar üzerinde büyük etkisi olan işadaminin ve eşrafın da iştahını kabartmaktadır. Politika da başarılı olabilmek için her biri bir oy deposuna dönüşmüş bu çevrelerin de gönlünü almak gerekir. Böyle bir ortamda 'hür irade'den söz edilmesi olanaksızdır. Binlerce kişi oyunu atacağı partiyi ağanın ya da işadaminin isteğine göre belirlemektedir. Dolayısıyla 'çoğulcu demokrasi'ye geçişin, ekonomik ve sosyal açıdan geniş halk kitlelerine yönelik hiçbir yararı yoktur.

Sana Rey Veriyorum'da ilk kez dini duyguların oy almak için politikaya alet edilmesine de tanık oluruz. Her biri ayrı bir ahlaksızlığın içinde olan partiler ve adaylar oy alabilmek için halkın dini duygularını okşamaktan geri kalmazlar. Toplantılarda atılan sahte nutuklara dinsel motiflerin serpiştirilmesine özel bir önem verilir. En adi tespihler, Mekke'den getirilmiş tespihler olarak seçmene dağıtılır vb. Böylece, oy kopma uğruna 1946'larda D.P. tarafından başlatılan ve zaman zaman C.H.P.'nin de bir taktik olarak başvurduğu dinsel tavizlerin, politik yaşamda din sömürüsüne dönüşümüyle birlikte Cumhuriyet devrimlerini törpüleyen tehlikeli yönüne dikkat çekilir.

C. F. Başkut'un, **Küçük Şehir** adlı oyununda küçük bir ayrıntı olarak politikacı taşlaması yapıldığı görülür. Trenleri bozulduğu için Kayseri yakınlarında yolda kalan ve yakındaki Çifttekayalar kasabasına geçici bir süre için yerleşen yolcular arasında eski Kayseri milletvekili Nail Taştepe de vardır. Ancak bu kasabadaki sefalet bir yana, kasabanın varlığından bile habersiz eski milletvekili şaşkıncıdır:

OYUN YAZARLARIMIZIN ÇOK PARTİLİ SİSTEME, POLİTİKAYA VE POLİTİKACIYA BAKIŞI

- NAİL:** Pek tuhaf, pek tuhaf, 10 sene meb'usluk yaptım, hem de Kayseri meb'usuydum. Fakat Çifttekayalar kasabasının ismini bir defa bile duymadım...
- KARABET:** O bir şey mi, vaktiyle benim pederim de meb'ustu İttihatçılar yapmışlardı. Hangi vilayetin meb'usu olduğunu bilmezdi. (I. Perde, 12. Meclis)

Bu küçük ayrıntı bile, politikacının, temsilcisi olduğu ve oylarını alarak seçildiği halkın sorunları karşısındaki kayıtsızlığını anlatmaya yetmektedir.

Selim İleri'nin, "hakkı yenmiş, tekrar tekrar sahnelenecekken unutulmuş, diktatörlük tutkusuna edebiyatımızın hemen hemen tek itirazı"¹⁰ olarak tanımladığı **Tanrı Dağı Ziyafeti**, R. Nuri Güntekin'in içerik açısından diğer yapıtlarına göre oldukça farklı özellikler taşıyan bir oyundur. Olaylar, zamanımızda, Çin sınırı yakınlarındaki Karkum Cumhuriyetinde geçer. On iki yüzyıllık bir imparatorluğu deviren Diktatör, otuz yıldır ülkeyi yönetmektedir. Bu süre içerisinde Diktatör'ün çevresinde adeta ona tapan, bürokratlar ve askerlerden oluşan bir yönetim kadrosu yaratılmıştır. Meclis otuz yıldır kendilerine hiçbir söz hakkı tanınmayan aynı milletvekilleriyle yönetilmektedir. Sözde demokrasi görünümünün perde arkasında büyük bir baskı vardır. Ülkenin her tarafı, olup biteni gözlemekle sorumlu telsizciler ve bekçilerle doludur. Mareşal uyuyacağı zaman şehirde arabaların dolaşması ve satıcıların bağırması yasaklanmaktadır. Diktatör, adam kurşuna dizdirmekten artık yorgun düşmüştür. Bu baskı ortamında Diktatör'ün ailesi ve yöneticiler de biraz bağ bahçe ve apartman sahibi olmuş, yurt dışındaki bankalarda 'küçük' hesaplar açtırmışlardır.

10 Selim İleri, "Reşat Nuri'yi Okumak ve Anlamak", **Cumhuriyet**. 30 Ağustos 1994, s. 12.

Her şey böylesine yolunda giderken Diktatör'ün ani bir kararı yöneticileri telaşlandırır. Diktatör, iktidar partisi dışında ikinci

bir partinin kurulmasına izin vermiştir. Otuz yıldır işgal ettikleri yerleri kaybetme korkusuna kapılan yönetim kadroları Diktatör'e karşı oldukça öfkelidirler. Bu kararı rejim düşmanlarının eline verilmiş bir koz olarak değerlendirseler de kimse sesini çıkarmaz. Oysa bu, Diktatör'ün, çevresindekileri sınamak ve onların gerçek yüzünü görmek için hazırladığı bir oyundur. Çünkü yeni partinin başkanı, Diktatör'e en sadık kişi olan yaşlı bir şamandır. Kimlerin oy kullanabileceği ve seçim sonuçları belirlenmiştir bile. Diktatör, seçim gecesini düzenlediği şölene tüm yöneticileri çağırır. Şölen sırasında Diktatör'ün emriyle önceden hazırlanan ve seçimleri kaybettiklerini bildiren sahte telgraflar gelir. Bunun yanı sıra, Diktatör'ün eski hasımlarından birinin tüm ülkede yönetimi ele geçirdiği ve şölenin yapıldığı sarayı da ele geçirmekte olduğu gibi yalan bir haber yayılır. Hem seçim hem de baskın karşısında korkuya kapılan partililer ve yöneticiler, Diktatör hakkında ilk kez olumsuz şeyler söylerler.

Sonuçta, beklenenin tersine iktidar partisinin seksen beş eyaletin tümünde seçimleri kazandığı, sarayı basacağı söylenen kişinin aslında Diktatör'ün eski bir dostu olduğu, bu oyunu hazırlayan kişinin ise Diktatör olduğu ortaya çıkar. Amacına ulaşan Diktatör tüm yöneticileri başışlar. Çünkü yeni gelecek olanlar da nasıl olsa aynı şeyleri yapacaktır. En iyisi, olanları unutup seçim zaferini kutlamaktır.

Önemli ayrıntılarını özetlemeye çalıştığımız oyunda, diktatörlüğün kurallarından vazgeçemeyen ama demokrasiyi de uygulamak isteyen bir toplumun kısır döngüsü temel sorun olarak alınmıştır. Siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan gelişmemiş bir ülkede demokrasinin de gelişemeyeceği bir gerçektir ve bu gerçek aslında ülkemize de yönelik bir atıftır. Bu oyunda da olduğu gibi, binlerce yıllık bir geleneğe sahip imparatorluğu yıkarak, onun külleri üzerinde demokrasiyi kurmak oldukça sancılı bir süreci gerektirir. Çünkü, yeni iktidarı oluşturan kişinin çevresinde kaçınılmaz bir biçimde asker ve bürokratlardan oluşan bir çıkar grubu doğar. Bu çıkar grubu iktidarın nimetlerinden yararlanmaya başladıkça, her biri düzenin katı savunucusu olur ve kendi çapında bir diktatöre dönüşür. İşte bu kemikleşmiş kad-

OYUN YAZARLARIMIZIN ÇOK PARTİLİ SİSTEME, POLİTİKAYA VE POLİTİKACIYA BAKIŞI

rolar, ülkede arzu edilen siyasal değişimlerin önündeki en büyük engeldir. Zamanla bu güçler ve diktatör birbirlerinin ayrılmaz parçasına dönüşürler. Çünkü tüm toplumsal, siyasal ve ekonomik sistem bu güçler tarafından ama Diktatör adına denetlenir. Her iki unsur da varlığını birbirine borçludur. Böyle bir ortamda demokrasinin kurulması ancak geniş halk yığınlarının talebiyle gerçekleşebilecektir. Oysa büyük ve iddialı sözlerle kandırılmış, yöneticilerini gözünde büyütmüş, kimi zaman da baskıyla sindirilmiş bir toplumun yapabileceği şimdilik tekdüze yaşamını sürdürmek olacaktır.

R.N. Güntekin, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Cumhuriyet'in kuruluşunun, tek partili dönem ve Milli Şefli yılların yanı sıra, D.P.'nin iktidar olanaklarını kullanarak dikta yönetimi oluşturma çabalarının canlı bir tanığıydı. Demokrasi ve diktatörlük kavramlarını seçim ve parti düzeyine indirgmeden, sistemin özünü ve niteliğini tartışmaya açtığı bu oyundan, R. Nuri'nin görüşlerinden çok daha sancılı dönemlere tanıklık yapanların alaçağı çok ibret dersi olduğunu sanıyoruz.

Nazım Hikmet, emekçi yoksul insanların yaşamından bir kesit sunduğu **Sabahat** adlı oyununda, ilk çok partili seçimler sırasında C.H.P ve D.P. yandaşları arasındaki güncel siyasal çekişmelere de değinir. Yakup adlı bir vatandaş, ,haksızlıkları ortadan kaldırmak amacıyla' köyünde D.P. lehine çalışmalar yapar. D.P.'nin oylarının çok çıkması üzerine Halk Partili muhtar ve yandaşları, jandarmanın da desteğini alarak Yakup'u ortadan kaldırmaya çalışırlarsa da Yakup muhtarın oğlunu öldürür ve hapse düşer. Aynı zamanda partinin il başkanı olan bir avukat Yakup'un savunmasını üstlenir. Ancak, ilk mahkemeden sonra iki yıl boyunca onu ne arayan, ne de soran olmuştur. Kendisi savunmasız, karısı ve çocuğu ise ortada kalmıştır. Ailesi de partiden bir yardım görmemiştir. Bu kısa öyküde, kendi ortak çıkarlarının bilincinde olmayan ve bunun için mücadele etmeyen yoksul ve sıradan insanların, kısır siyasal çekişmeler arasında birbirlerine düşman olmaları eleştirilmektedir. Öte yandan da, C.H.P.'nin D.P.'liler üzerindeki jandarma baskısıyla ne denli demokrat olup olmadığı gündeme gelirken, kırsal kesimde eşrafın ve şeyhlerin gönlünü almak için

uğraşan D.P.'lilerin, yoksul köylü karşısındaki kayıtsızlığı sergilenir.

Çetin Altan, **Beybaba** adlı oyununda politikacıyı, kişisel çıkarları için tüm toplumsal sorumluluklarını bir kenara bırakan, kişiliksiz bir insan olarak çizer. Başbakanın gözüne girerek milletvekili olmayı düşleyen Avukat Necmi, hükümetin devrilmesi üzerine kahrolur. Çünkü hem ayda beş bin lira maaş alma, hem de iktidar olmanın nimetlerinden yararlanma hayalleri suya düşmüştür. Kazanacağı büyük paralarla karısını kendisine bağlayacağını sanan Necmi, bu arada gerçek sevginin ne olduğunu bile unutmamıştır. Bu yüzden politikayı kişisel çıkarlarına yönelik bir araç olarak kullanan politikacı eleştirisinin yanı sıra, bu politik hırsları aile içi ilişkilerde yaratacağı önemli sorunlara dikkat çekilir.

Hüseyin Batuhan, **Büyük Çınar** adlı oyunundaki politik eleştirisini daha çok Liberal Parti (Demokrat Parti) ,ye yöneliyor. Politikacılar bu kez, oy alabilmek için ülkenin en önemli doğal kaynaklarından sayılan ormanları köylüye peşkeş çekmekten bile kaçınmayan, ormanlara el koyan Liberal Parti taraftarlarına göz yuman, bu yüzden de neredeyse vatan haini olarak görülen kişilerdir. Bunun yanı sıra, seçimleri kaybeden Halk Partisi yandaşlarının aceleyle istifa edip Liberal Parti'ye kapaklanma çabaları, politikanın sağlam ilkeler ve idealler ışığında yürütülmemesi sert biçimde eleştirilir.

Turgut Özakman **Pembe Evin Kaderi**, A.K.Tecer ise **Satılık Ev** adlı oyunlarında politikacıyı, durumlardan kendi çıkarına paylar elde etmekte ustalaşmış, düzençi kişi olarak tanımlarlar. İlk oyunda, politikaya heves eden toy bir delikanlının duygularını sömüren politikacı; ikincisinde ise, rahat ve lüks bir yaşam sürmek arzusundaki kadını, bu özelemlerini gerçekleştirme sözleriyle kandıran politikacı tipi eleştirilir.

Tüm bu örnekler, öncelikle çok partili döneme geçişle birlikte kurulduğu ileri sürülen rejimin 'hür ve demokratik' olduğuna

OYUN YAZARLARIMIZIN ÇOK PARTİLİ SİSTEME, POLİTİKAYA VE POLİTİKACIYA BAKIŞI

ilişkin iddialara oyun yazarlarımızın çok fazla itibar etmediklerini göstermektedir. Çünkü seçim politikaları büyük şehirlerde bürokratlar ve politik kadrolar, kırsal kesimde ise eşraf ve yeni pazlanmakta olan tüccar gibi çeşitli çıkar gruplarının isteklerine yöneliktir. Halk ise bu çıkar gruplarının istekleri doğrultusunda yönlendirilebilen bir oy deposudur. Ne var ki, türlü vaatlerle kandırılan halk, biricik hak ve özgürlüğünün ,oy kullanma'dan ibaret olduğuna inandırılmıştır.Politika ve politikacıya ilişkin gözlemler de iyimser değildir. Politika, ekonomik çıkarlar elde etme yolunda bir araca dönüşmüştür. Hem politikacı hem de yakın çevresi, devlet olanaklarını da kullanarak amansız bir sömürü yarışına girmiştir. Bu yarışta çıkarları tehlikeye düşen kesimler yeri geldiğinde, ,demokratik rejim kuralları çerçevesinde', ancak dikta rejimlerinde görülebilecek türden amansız bir baskı uygulamaktan çekinmezler. Bunu da genellikle ,kendi selametleri' değil, 'sistemin selameti' açısından yaptıklarını ileri sürmeyi ihmal etmezler. Dolayısıyla yazarlarımız, politikacıların iyi bir demokrasi sınavı vermedikleri konusunda hemfikirdirler. Ancak dönemin yoğun baskıları arasında bunun sistem açısından değil, politikacının zaflarıyla açıklamayı yeğlemişlerdir.

Ne yazık ki demokrat(!) politikacılar ve yöneticiler, yukarıda verilen örnekler de olduğu gibi, demokrasinin işleyişine ve politik ilişkilere yönelik endişelerin dile getirilmesine tahammül edememiş, bu eğilimleri gösteren yazar ve oyunları gündemden düşürmek için yoğun bir çaba harcamışlardır. Böyle bir ortamda siyasal eğilimli oyunların azlığını doğal karşılamaktan başka seçenek kalmıyor. Galiba Reşat Nuri haklı! Dikta özlemlerinden arınamamış; toplumsal ve siyasal sorumluluklarını kişisel çıkarlarının önüne alamamış politikacılar ve yöneticilerle demokrasi kurma çabası, günümüzde de aşamadığımız, temel kısır döngülerimizden biri olarak gündemdeki yerini koruyor olsa gerek...

